

Den danske debat om Missilforsvaret og Thule-basen

- IIS Research-brief nr. 21, forskningsassistent Mikkel Broholt

Skal Danmark sige ja til USA's anmodning om at kunne opgradere Thule-radaren med henblik på at lade den indgå i et kommende amerikansk missilforsvar? Dette spørgsmål er på de danske beslutningstageres dagsorden i øjeblikket, og meningene herom er delte. I lyset af Danmarks kommende svar vil dette Research-brief:

1. Skitsere argumenterne i den danske debat om Missilforsvaret og Thule-basen
2. Gennemgå de muligheder der er inden for den eksisterende forsvarsaftale mellem USA og Danmark
3. Se på hvilke forhold der kan være væsentlige at holde sig for øje i forbindelse med den amerikanske henvendelse.

Det er således ikke formålet at gennemgå de eksisterende missilforsvarsplaner eller forsøge at vurdere, om Missilforsvaret vil gavne Danmarks sikkerhed eller ej, men derimod at skitsere rammerne for den offentlige debat, regeringen har lagt op til vedrørende ovennævnte spørgsmål. Et spørgsmål det ikke umiddelbart forekommer enkelt at svare på.¹

1. Debatten om Missilforsvaret og Thule-basen

Siden det stod klart, at Thule-basen indgik i Bush-administrationens planer om at udvikle Missilforsvaret, har der været debat i Danmark herom. Debatten har både drejet sig om, hvorvidt udviklingen af Missilforsvaret i sig selv er en god idé, og hvorvidt man eventuelt foretrak at inddrage Thule-basen heri. Den kan sammenfattes således:

---

¹ Et par ord om de anvendte begreber: Der skelnes traditionelt mellem forskellige typer af missilforsvar. De mest omtalte er det såkaldte *Theater Missile Defense* (TMD), som er at forstå som et mobilt missilforsvar med henblik på beskyttelse af styrker eller mindre geografiske områder, og *National Missile Defense* (NMD), som er tiltænkt som et stationært forsvar til beskyttelse af større geografiske områder. Under Bush-administrationen er der imidlertid sket et skift i såvel planer som sprogbrug. Der er som sådan ikke længere tale om forskellige typer af missilforsvar, men snarere at TMD- og NMD-planerne er at betragte som delelementer, der på sigt skal integreres i ét samlet missilforsvar – et *Missile Defense* (MD). I dette brief refereres der primært til de stationære elementer af MD (det er disse, som Thule-basen forventes at indgå i), og betegnelsen "Missilforsvaret" benyttes. (I skemaet nedenfor benyttes "MD" derfor udelukkende som forkortelse). For en gennemgang af planerne og perspektiverne for Missilforsvaret, se Kristensen 2002. Det skal for en god ordens skyld nævnes, at den benyttede litteratur langt fra er udtømmende og kun direkte anvendt litteratur citeres.

Fortalere

- Terrorgrupper og slyngelstater udgør en reel trussel. Det er blot et spørgsmål om tid, før de er i stand til at anvende missilbårne masseødelæggelsesvåben. Når det drejer sig om staters sikkerhed, skal man hellere være overforsikret end underforsikret.²
- Det tager 15-20 år at etablere et integreret MD, hvorfor man skal være tidligt ude, når man har fornemmet faren. MD kan i sig selv have en afskrækkende effekt og ikke mindst modvirke evt. afpresning.
- USA har skiftet den unilateralistiske og konfrontatoriske tilgang til MD ud med en mere multilateralistisk og konsulterende tilgang. Dermed forekommer en kollisionskurs med Rusland og Kina mindre sandsynlig.
- Det kan godt være, at teknologien ikke er ufejlbarlig, men den må udvikles undervejs vha. 'test-and-fix tilgangen'.
- Nok bliver det dyrt at udvikle et missilforsvar, men har vi råd til at lade være?
- I lyset af beslutningen på NATO-topmødet i Prag om at undersøge mulighederne for at udvikle et missilforsvar i NATO-regi, kan MD rent fysisk komme til at indbefatte DK³ og dermed gavne DK's sikkerhed.
- Der er tale om en opgradering af den

Kritikere

- Nok udgør terrorgrupper en trussel, men MD vil ikke virke mod deres foretrukne metoder og midler (low tech weapons), såsom selvmordsbomber, anbringelse af sprængstoffer i kufferter eller biler, forgiftning af drikkevandet, flykapringer etc.
- Selvom den ikke umiddelbart er tiltalende, er der ikke grund til at tro, at trusselsbalancen (MAD-doktrinen) ikke skulle fungere endnu. Man kan altid spore et missils affyrisgssted, og det er afskrækkelse nok.
- Etableringen af MD vil skabe et nyt våbenkapløb. Kina anskaffer flere nukleare interkontinentale missiler for stadig at kunne udgøre en trussel mod USA, Indien vil dermed også opruste, hvorfor Pakistan vil følge efter.
- Teknologien er slet ikke klar – man har brug for en racerbil men afprøver et løbehjul.
- Er man villig til at bruge svimlende summer på noget, man ikke ved om nogensinde vil komme til at fungere? Nej, lad os bruge ressourcerne på forebyggende tiltag såsom vedtagelse af ikke-spredningstraktater.
- MD vil generelt begrænse Europas (og dermed DK's) handlefrihed⁴ og næppe gavne DK's sikkerhed.
- Opgradering af radaren vil gøre Thule til et

² Dette er et af fortalernes oftest anvendte argumenter. Gideon Rose, tidligere vicedirektør for National Security Studies har sammenfattet det således: "Mennesker forsikrer sig hele tiden mod ulykker, der sandsynligvis ikke vil finde sted. Regeringer bør gøre det samme – og være lykkelige, hvis deres 'præmier' er spildt" (citeret i Hansen 2001: 131).

³ Det skal dog i den forbindelse påpeges, at konkret beskyttelse af Danmark vil kræve etablering af nye radarstationer samt nedskydningsmissiler på det kontinentale Europa – Thule-radaren kan på grund af Jordens krumning og missilernes lave bane ikke bruges til at spore missiler, som f.eks. er affyret fra Mellemøsten mod Europa. Thule-radaren vil derimod i givet fald skulle indgå i det såkaldte midtfasesystem, hvor den skal levere varslingsdata for missiltrusler mod Nordamerika fra Mellemøsten og Nordafrika (for yderligere oplysninger se bl.a. "Baggrund om missilforsvar" på www.um.dk).

⁴ For lignende argumenter og en mere kritisk gennemgang af konsekvenserne af Missilforsvaret se www.mcis.soton.ac.uk/ (Mountbatten Centre for International Studies, britisk forskningsinstitut).

eksisterende Thule-radar og ikke en konstruktion af nye militære installationer ⁵ , hvorfor det ikke vil ændre på Grønlands sikkerhedsposition.	udsat missilmål og dermed udgøre en markant forværring af Grønlands sikkerhedsposition.
<ul style="list-style-type: none"> • MD er en defensiv og ikke en offensiv kapabilitet – USA (og DK) er ikke en agressor. • USA kan godt finde et alternativt sted at konstruere en lignende radarstation⁶. Der er overvældende politisk flertal i USA for at bygge et missilforsvar, og de gør det uanset, hvad DK siger. I lyset heraf kan DK lige så godt få glæde af den goodwill, der ligger i et ja. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nok er MD er forsvarskapabilitet, men politisk og psykologisk vil det uden for vennekredsen blive set som et led i USA's nye strategi om 'forebyggende angreb'. • Lokalbefolkningen er ikke blevet tilstrækkeligt kompenseret for deres tvangsflytning fra Uummannaq området. Der er risiko for, at Inughuit-eskimoerne ikke overlever, hvorfor aktiviteterne på Thule-basen skal minimeres eller helt ophøre.

Som det fremgår, giver debatten ikke noget entydigt svar på, hvorvidt Danmark skal sige ja eller nej til den amerikanske henvendelse om at anvende Thule-basen til Missilforsvaret. Men hvilke muligheder giver den nuværende forsvarsaftale mellem USA og Danmark (Grønlandstraktaten) egentlig, og hvilke forhold kan tænkes at spille ind i den nuværende situation?

2. Hvad ligger der egentlig i Grønlandstraktaten?

Som det fremgår af DUPI's udredning *Grønland under den kolde krig* (1997), giver hverken Hjemmestyreordningen af 1979 eller Grønlandstraktaten af 1951 formelt set Grønland nogen medbestemmelses- eller høringsret i sikkerhedspolitiske spørgsmål – ej heller vedrørende den amerikanske tilstedeværelse i landet. Der har dog siden 1980'erne udviklet sig en konsultations-kultur mellem København og Nuuk, som i praksis har givet Grønland en form for høringsret. Som det blandt andet er påpeget af professor Nikolaj Petersen under en høring i Udenrigspolitisk Nævn den 25. april 2001, vil det således være utænkeligt, "at man fra dansk side ville træffe beslutning i spørgsmålet om Thules rolle i et amerikansk missilskjold, som ikke er afstemt med Hjemmestyret, og som Hjemmestyret ikke kan affinde sig med". Såvel

⁵ Der vil på sigt blive tale om opstilling af nye massive installationer, idet der må forudses opstillet en X-bånd radar på basen (Hansen 2001: 124).

⁶ Denne idé er dog underspillet i den amerikanske administration pga. de relativt store økonomiske omkostninger i forbindelse med konstruktionen af en ny radar. Som det også er påpeget af Jørgen Dragsdahl, betragter amerikanerne Thule-basen som "a unique asset" på grund af dens gode radar og beliggenhed (Dragsdahl 2001: 45). Thule-basen er således centralt placeret i forhold til missilbaner mellem USA og Mellemøsten. Det ændrer dog ikke ved, at amerikanerne kunne konstruere en lignende radar i det nordøstlige Canada, hvis de ville.

udenrigsminister Per Stig Møller som statsminister Anders Fogh Rasmussen lægger således også op til grundige konsultationer med Hjemmestyret med henblik på ”fælles fodslag” om Thule-basens anvendelse (Politiken 7/1 2003).

I forbindelse med denne de facto høringsret og konsultationsproces har det fra grønlandsk side været krævet, at man skulle *revidere* traktaten med henblik på at opdatere den og sikre Grønland en mere formel forhandlingsindflydelse.⁷ Men selvom der eksisterer en revisionsklausul i traktaten, er det ifølge Nikolaj Petersen næppe sandsynligt, at den vil blive brugt. Som betingelse herfor kræves nemlig enighed mellem USA og Danmark herom, og en ny traktat eller en revision af den gamle forventes at blive afvist af det amerikanske senat (Politiken 13/11 2002). Dertil kommer, at Grønlands krav om selvstændigt at indgå i processen vil ændre selve traktatgrundlaget, herunder åbne op for en diskussion af forskellige folkeretslige aspekter af Grønlands status i Rigsfællesskabet, hvilket formentligt vil gøre arbejdet hermed særdeles vanskeligt (Petersen 25/4 2001).

Da en revision i udgangspunktet ikke synes at være sandsynlig, kunne man så forestille sig helt at *ophæve* traktaten? Hvad traktatens gyldighed angår, så er denne kædet sammen med NATO således, at den kun kan opsiges, hvis Danmark eller USA forlader alliancen, eller hvis alliancen ophører med at eksistere. Om end der er i forbindelse med Irak-spørgsmålet har været stor uenighed i alliancen, synes denne mulighed ikke sandsynlig.

Da såvel revision som ophævelse forekommer usandsynlig, er det væsentligt at se på hvilke *beføjelser* traktaten giver USA. Det korte svar er: Ret vidtgående. Det fremgår blandt andet af artikel 2, stk. 3 a og b, at USA har ret til ”at forbedre og i almindelighed indrette området til militært brug” samt til ”at opføre, installere, vedligeholde og drive anlæggende og materiellet”. Ifølge Nikolaj Petersens politiske vurdering (der er ikke tale om en juridisk-folkeretslig analyse) af traktaten behøver USA således ikke dansk godkendelse til at opgradere Thule-radaren med henblik på at lade den indgå i Missilforsvaret. Men også her har der udviklet sig en konsultations-

---

⁷ Det skal påpeges, at der er tale om et ønske om revision og ikke en ophævelse. Det er således ikke umiddelbart fordi, traktaten ikke udgør et anvendeligt udgangspunkt for et fælles sikkerhedspolitisk samarbejde – det kan bare hævdes, at den ikke er tidssvarende. (Se bl.a. Jensen, Politiken 29/11 2002).

kultur om større beslutninger vedr. basen, som ”de facto betyder, at USA ikke vil kunne indrette Thule til MD-installation uden dansk godkendelse” (Petersen 25/4 2001). Dette understreges ved, at Danmark den 18. december 2002 modtog en officiel – og dermed folkeretslig gældende – henvendelse fra USA’s udenrigsminister Colin Powell om at anvende Thule-radaren i Missilforsvaret (brevet findes på www.um.dk).

3. Relevante forhold for debatten

Enhver debat starter fra et givent udgangspunkt. I dette tilfælde synes udgangspunktet at være, at Missilforsvaret vil blive søgt udviklet, om Danmark vil det eller ej. Midlerne kan således ikke tænkes stillet til rådighed for andre formål. Spørgsmålet er således, hvorvidt Thule-basen skal indgå heri. I lyset heraf forekommer følgende forhold og hensyn at være væsentlige at inddrage i debatten om Thule-basens anvendelse og de danske svarmuligheder.

Forskellige hensyn

Som det vil fremgå, står de danske beslutningstagere overfor en kompliceret situation med mange modsatrettede interesser og hensyn.

1. For det første spiller forholdet til Grønland en yderst central rolle. Der er en overvejende skepsis i den grønlandske befolkning over for Missilforsvaret. En skepsis der primært er udtryk for Inuit-traditionens afsky for militær magtanvendelse samt lokalbefolkningens indskrænkede bevægelsesfrihed og fangstmuligheder i området omkring basen. Det er således en integreret del af Inuit-traditionen og den grønlandske selvforståelse, at Grønland ikke kan acceptere tiltag, som ”in anyway impact negatively on the existing world peace” (pressemeddelelse fra Hjemmestyret, citeret i Dragsdahl 2001: 49). Derudover er det Grønlands ønske at blive involveret i forhandlingerne med henblik på øget indflydelse i sikkerhedspolitiske spørgsmål. På den anden side er det væsentligt at holde sig for øje, at forsvarsområderne i Grønland udgør et godt sikkerhedspolitisk kort i kraft af deres strategiske placering, samt at de er fælles og tjener fælles interesser. Danmark skal med andre ord fortsat føre seriøse konsultationer med det grønlandske Hjemmestyre og lytte opmærksomt til dets holdninger, herunder ideer om Rigsfællesskabets videre eksistens, uden at kompromittere egne interesser.

2. For det andet er forholdet til USA særdeles væsentligt. Danmark og USA ser ens på mange sikkerhedspolitiske spørgsmål, og opretholdelsen af et godt forhold til USA skal ikke undervurderes. Eftersom den amerikanske regering vil se meget negativt på et afslag, og at en revision af traktaten forventes at blive afvist af det amerikanske senat, kan Danmark nemt blive fanget i et krydspres mellem grønlandske og amerikanske interesser. Hensynet til et tæt samarbejde med USA i mange sikkerhedspolitiske spørgsmål trækker således i retning af en imødekommende dansk holdning.

3. For det tredje er der hensynet til at opnå bred indenrigspolitisk enighed om et væsentligt udenrigs- og sikkerhedspolitisk anliggende. Såvel det realpolitiske perspektiv – hvorvidt et missilforsvar, der inkluderer Thule, gavner Danmarks sikkerhed eller ej – som det moralske perspektiv – hvorvidt Danmark overhovedet vil lægge navn (og base) til Missilforsvaret – må afdækkes. Det synes at være i Danmarks interesse at opnå enighed om en mere langsigtet strategi for Grønlands rolle i Missilforsvaret. Det kan i den forbindelse være at foretrække, at partierne ”melder klart ud” (Hækkerup, Berlingske 10/1 2003).

4. For det fjerde er der forholdet til det generelle internationale klima. Som påpeget af Nikolaj Petersen har det hidtil været et dansk synspunkt, at ”Thule-radaren ikke må bruges i strid med gældende våbenkontrolaftaler, specielt ABM-traktaten” (Petersen 25/4 2001). Nok er ABM-traktaten ophævet, men det forekommer at være i dansk interesse at en evt. inddragelse af Thule-radaren i realiseringen af Missilforsvaret ikke på anden vis sker i uoverensstemmelse med det traktatslige grundlag (gældende normer og regler) for andre former for internationale våbenkontrolaftaler. Det er i den forbindelse værd at overveje, i hvilken udstrækning Missilforsvaret kan tænkes at skærpe forholdet til Rusland og Kina.

5. For det femte er der hensynet til, at Missilforsvaret ikke placerer Danmark i et dilemma mellem den europæiske og den transatlantiske sikkerhedsdagsorden. Det vil med Nikolaj Petersens ord ”næppe være i dansk interesse, om missilskjoldet

kom til at hvile på en trekant USA-Storbritannien-Danmark, som det øvrige Europa distancerer sig fra” (Petersen 25/4 2001).

Muligheder der kunne afdækkes

I forlængelse af disse hensyn er der flere spørgsmål, der ville være nærliggende af få endevendt og afklaret. Selvom hensynet til et tæt samarbejde med USA i mange sikkerhedspolitiske spørgsmål trækker i retning af en imødekommende dansk holdning, er det sandsynligt, at USA er villig til at 'betale' for deres ganske omfattende krav. Der er således åbnet for et kompromis. Det kunne i den forbindelse være relevant at få afdækket mulighederne for at imødekomme nogle af de grønlandske bekymringer ved at modernisere Grønlandstraktaten i form af f.eks. vedtagelse af *tillægsaftaler*. Her kunne man bl.a. undersøge muligheden for at tilføje, at Grønland fremover skal have høringsret i forbindelse med anvendelsen af basen og stå som medunderskriver på kommende aftaler, eller at Grønlandstraktaten skal tages op til revision inden en nærmere fastlagt dato.

Derudover ville det – i tråd med den aftale om Dundas-halvøens tilbagelevering⁸ som blev underskrevet af den danske og amerikanske regering, inklusiv Grønlands landsstyre, i Nuuk den 20. februar 2003 – være relevant at få afdækket muligheden for at indgå *andre former for aftaler*. Som foreslået af Nikolaj Petersen, kunne der være tale om en aftale om forbedrede forhold vedrørende flyvningen på Quanaaq, eller en aftale om grønlandske beskæftigelsesmuligheder på Thule (Petersen 25/4 2001). Man kunne desuden undersøge muligheden for at udvide beskatningsgrundlaget til også at indbefatte de amerikanske (og ikke kun danske og grønlandske) civile, der arbejder i området.

NATO-konteksten

Udover de ovenstående hensyn og områder der kunne afdækkes, er der et andet relevant forhold for den danske debat. Det drejer sig om den historiske fortolkning af Grønlandstraktaten og muligheden for at sende et politisk signal om, at Danmark ser

---

⁸ Det skal dog påpeges, at man fra grønlandsk side ikke ser tilbageleveringen af Dundas-halvøen som en del af en aftale om Thule-radarens anvendelse. Tilbageleveringen af Dundas-halvøen har været et stærkt grønlandsk ønske i mange år, og beslutningen blev truffet i september 2002.

anvendelsen af Thule-basen og dermed konstruktionen af Missilforsvaret i en større NATO-ramme.

Allerede kort efter underskrivelsen af traktaten den 27. april 1951 var der divergerende opfattelser hos parterne af, hvordan den skulle fortolkes. Fra dansk side var opfattelsen, at man havde placeret forsvaret af Grønland inden for en bredere NATO-ramme og dermed undgået et bilateralt arrangement, som ville blive domineret af USA, ligesom det var tilfældet med baseaftalen fra 1941 (Petersen 1992). Fra amerikansk side var opfattelsen, at Grønland ikke var et NATO anliggende i den forstand, at NATO skulle sikre forsvaret af Grønland. Grønland skulle tværtimod defineres inden for en amerikansk national sikkerhedsramme og bruges til at beskytte USA. Under den kolde krig viste den praktiske fortolkning mest at være i overensstemmelse med den amerikanske fortolkning, men hvordan det forholder sig i dag er mere usikkert. Hvis Thule-basen anvendes til et ensidigt amerikansk missilforsvarsprojekt, vil det ligge fjernere fra den oprindelige målsætning med traktaten (Petersen 25/4 2001). I lyset heraf kunne Danmark overveje at fastholde sin fortolkning af, at Grønlandstraktaten gør Thule-basen til et NATO-anliggende. Ved at sende et signal om, at Danmark ser anvendelse af Thule-basen i en bredere NATO-kontekst, ville man undgå, at Missilforsvaret blev et eksklusivt foretagende mellem USA, Storbritannien og Danmark, og dermed ikke sætte sig selv i et dilemma mellem den transatlantiske og den europæiske sikkerhedsdagsorden. Missilforsvaret kunne hermed blive forankret i en multinational ramme, og Danmark ville have sikret sig et ben i både den europæiske og den transatlantiske lejr.⁹

Dette Research-brief har i et forsøg på at skitsere rammerne for den kommende danske debat gennemgået nogle af de forhold, der kunne være væsentlige at holde sig for øje i forbindelse med den amerikanske henvendelse. At det er en kompliceret sag, de danske beslutningstagere står overfor, kan der ikke herske tvivl om, men de har heldigvis lejlighed til at lade deres synspunkter høre. Regeringen og Folketinget har således udarbejdet følgende køreplan for det kommende forløb:

---

⁹ Det vil stadig være amerikanerne, der fører det store ord, men det vil med tidligere udenrigsminister Niels Helveg Petersens ord sikre, at de "hele tiden befinder sig i dialog med og debat med deres allierede, og det er langt at foretrække fremfor ensidige amerikanske beslutninger" (Petersen 2003).

Kommende forløb

Første fase: Udredning	Udenrigsministeriet kommer med en redegørelse, der behandler alle relevante sider af problemstillingen (forventes primo marts 2003)
Anden fase: Høringer	Der skal afholdes høringer i såvel Nuuk som København. (Offentlig høring i Nuuk forventes afholdt den 28. marts 2003, og der er planlagt høring i Udenrigspolitisk Nævn i København den 23. april 2003)
Tredje fase: Forespørgselsdebat	Der afholdes forespørgselsdebat i Folketinget, hvor Folketinget fastlægger en flertalsholdning (planlagt til 29. april 2003)

Litteratur:

Dragsdahl, Jørgen (2001): "The Danish Dilemma", *Bulletin of the Atomic Scientists*, vol. 57, no. 5, pp. 45-50, sep/okt 2001

DUPI (1997): *Grønland under den kolde krig*, Dansk Udenrigspolitisk Institut, Gyldendals Forlagsekspedition, København.

Hækkerup, Hans (2003): "Sig klart ja til missilforsvar", i *Politiken* den 10/1 2003.

Jensen, Frede P. (2002): "Grønlandsoverenskomsten er antikveret", i *Politiken* den 29/11 2002.

Kristensen, Kristian Søby (2002): *Missilforsvar: Planer, status og perspektiver*, DUPI Research-brief nr. 15, november 2002, www.dupi.dk

Mountbatten Centre for International Studies (2000): "Missile Proliferation and Defences: Problems and Prospects", www.mcis.soton.ac.uk/.

Petersen, Niels Helveg (2003): *Parløb med Grønland*, Radikale Venstres tema-blad, januar 2003.

Petersen, Nikolaj (1992): *Grønland i global sikkerhedspolitik*, SNU, Gyldendals Forlagsekspedition, København.

Petersen, Nikolaj (2001): "Missilforsvarets implikationer for Danmark: Forsvarsaftalen af 1951 og Grønlands rolle", høring i Udenrigspolitisk Nævn den 25/4 2001.

Politiken (2002): "Grønland vil have ny forsvarsaftale", i *Politiken* den 13/11 2002.

Politiken (2003): "Fogh afviser ikke genforhandling af forsvarsaftale for Grønland" i *Politiken* den 7/1 2003.

Udenrigsministeriet (2002): "Baggrund om missilforsvar", www.um.dk

Se også:

Bonnen, Preben (2001): "USA's planer om missilforsvar og de politiske omkostninger i lyset af sikkerhedsdilemmaet", i *Politica*, vol. 34, no. 4 2001.

Daalder, Ivo N. et al. (2000): "Deploying NMD: Not Whether, But How", i *Survival*, vol. 42, no.1 2000, pp. 6-28.

Det britiske forsvarsministerium (2002): "Missile Defence: a public discussion paper", (www.mod.uk)

Dragsdahl (2003): "Missilskjoldets mange problemer", kronik i *Berlingske Tidende* 11/2 2003

Dragsdahl (2001): "Rakettskjoldet", *Hjemmeværnsbladet* nr. 2, årgang 2001.

Dragsdahl (2001): "Tro på rakettskjold er ikke nok" *Hjemmeværnsbladet* nr. 3 årgang 2001.

Dragsdahl (2001): "Rakettskjold kan skabe atom-anarki" *Hjemmeværnsbladet* nr. 4 årgang 2001

Ellemann-Jensen, Uffe (2002): "Missilskjold og fælles sikkerhed", kronik i *Berlingske Tidende* 22/12 2002.

Politiken (2002): "Per Stig lover åben missilskjolds-debat", i *Politiken* den 17/12 2002.

Stryken, Christian-Marius (2001): "Rakettskjold og Thule-radaren", Copenhagen, *DUPI working paper*.